

РОЗДІЛ V. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-2-11>

УДК 37.014:373:378:343.35:35.08

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Любавіна В.П., аспірант

*Університет державної фіскальної служби України,
вул. Університетська 31, м. Ірпінь, Україна*

Стаття присвячена аналізу криміногенної ситуації у навчальних закладах освіти та характеристики діяльності Державної служби боротьби з економічними злочинами щодо належної протидії фактам службових зловживань, зокрема в закладах освіти.

Ключові слова: корупція, навчальні заклади, конституційне право громадянина на освіту.

PREVENTION OF CORRUPTION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Lubavina V.P.

University of the State Fiscal Service of Ukraine, str. University 31, Irpin, Ukraine

The article is devoted to the analysis of the crime situation in educational institutions and the description of the activities of the State Service for Combating Economic Crimes on the proper counteraction to the facts of official abuse, in particular in educational institutions.

The complex crime situation in the secondary and specialized secondary educational institutions where bribery can easily take an exam, get a positive evaluation during exams and certificate of education. Thus, law enforcement officers arrested red-handed criminal group composed of the director of one of the evening schools of Zaporizhzhia and teacher of the same school, who were conspiring and abusing official position, demanded and received a bribe of \$ 20 from one of citizens for issuing him a fictitious certificate of general secondary education. During the search on the intruders, three more certificates were called out to be questioned

The law-enforcement form involves the activities of law enforcement agencies in the field of providing investigated law in creating favorable conditions for its implementation. This form of activity, which is carried out in procedural and procedural order, is of a ruling nature and is related to the individualization of the rules of law with respect to specific subjects or life events in the act of application of the rules of law (the issuance of the diploma of higher education, the imposition of a disciplinary sanction, etc.). It consists in the issuance of law enforcement acts, which specify the content of the constitutional right of a person and a citizen to education, establish the grounds, mechanism and limits of its implementation.

The educational form of the activity of law-enforcement bodies is to create appropriate conditions for raising the level of legal awareness of ordinary citizens, the workers themselves, law enforcement bodies, creating conditions for their self-education, which will increase the implementation of the studied law. For example, law enforcement agencies, with the aim of improving preventive work with students, improving communication with schools and vocational schools for each educational institution, consolidated police officers who carry out legal advocacy and preventive work among students, which contributes to raising their legal culture.

Key words: corruption, educational institutions, the constitutional right of man and citizen to education.

Аналіз криміногенної ситуації у навчальних закладах свідчить, що основним із напрямів роботи підрозділів МВС України є забезпечення належної протидії фактам службових зловживань – корупції, зокрема в закладах освіти, викорінення причин та умов, що сприяють їх вчиненню. Своїм існуванням корупція суттєво обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, зокрема й аналізоване нами право. Під корупцією розуміється

діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [3].

Державні правоохоронні органи постійно здійснюють оперативно-розшукові заходи щодо протидії корупції, в тому числі і в освітніх закладах, а також викоренення причин та умов, які сприяють їх вчиненню. Підтвердженням цього є результати у навчальних закладах країни в останні роки. Так, у 2003 році, згідно зі спеціальним планом, керівництвом МВС України проведено відповідні цільові заходи в масштабах всієї держави, підготовлено і направлено в регіони ряд вказівок щодо активізації роботи на місцях, вивчено і поширено досвід документування посадових злочинів у навчальних закладах.

Держслужбою боротьби з економічною злочинністю МВС України в викрито найбільшу кількість злочинів, пов'язаних із хабарництвом у навчальних закладах Полтавської, Донецької, Миколаївської, Дніпропетровської, Житомирської, Черкаської областей та Автономної Республіки Крим. Так, в АРК порушено кримінальну справу стосовно посадової особи медичного училища м. Євпаторії, яка створила організовану злочинну групу у складі керівників та викладачів цього закладу з метою вимагання та отримування хабарів від батьків та абітурієнтів за вступ на навчання. У липні 2003 року зловмисницю затримано в момент отримання хабара в сумі 1,1 тисячі доларів США. У ході проведення обшуків у вищезгаданих осіб було вилучено коштів на суму 35 тис. грн.

На Полтавщині порушено кримінальну справу стосовно одного із завідувачів кафедрою Української медичної стоматологічної академії, який неодноразово вимагав та отримував хабарі від студентів за одержання позитивних оцінок під час складання екзаменів з гістології. У ході проведення обшуків на робочому місці професора працівники ДСБЕЗ вилучили з його сейфу «чорновики» зі списками 50 студентів академії, яким необхідно виставити відповідні оцінки на екзаменах, та суми отриманих від них хабарів – 28 тис. доларів США та 32 тис. грн.

На Дніпропетровщині порушено кримінальну справу стосовно доцента Дніпропетровської державної металургійної академії, який неодноразово вимагав та отримував хабарі від студентів за одержання позитивних оцінок під час складання іспитів. Зловмисника затримано у службовому кабінеті «на гарячому» під час отримання хабара в сумі 1200 грн. та 170 доларів США.

На Донеччині порушено кримінальну справу стосовно завідувача кафедрою Слов'янського державного педагогічного університету. Задokumentовано понад 50 фактів одержання ним хабарів на загальну суму близько 25 тис. грн. У ході проведення оперативно-розшукових заходів підозрюваного затримано під час одержання хабара у сумі 2 тис. грн. від студентів університету за отримання позитивних оцінок на державному іспиті. У ході проведення обшуків на його робочому місці вилучено 4,2 тис. доларів США та понад 15 тис. грн. і накладено арешт на майно в сумі 37 тис. грн.

Аналогічні факти корупційних діянь з боку посадових осіб та науково-педагогічного складу викрито в Донецькому національному технічному університеті, Ужгородському національному університеті, Уманському педагогічному університеті, Українському державному морському технічному університеті, Херсонському державному технічному університеті, Криворізькому економічному інституті та цілому ряді інших вищих навчальних закладів.

Складна криміногенна обстановка і в середніх та середньо-спеціальних навчальних закладах, де за хабарі без особливих зусиль можна скласти екзамени, отримати як позитивну оцінку під час іспитів, так і атестат про освіту. Так, співробітниками правоохоронних органів затримано на гарячому злочинну групу у складі директора однієї з вечірніх шкіл м. Запоріжжя та викладача цієї ж школи, які перебували у злочинній змові, і, зловживаючи службовим становищем, вимагали й одержали хабара в сумі 20 доларів США від одного з

громадян за видачу йому фіктивного атестата про загальну середню освіту. Під час проведення обшуку у зловмисників було вилучено ще три атестати, які викликають сумнів [4, с.12].

В Харківській області працівниками підрозділів МВС було виявлено 71 факт неправомірної вигоди в закладах освіти. У кожному випадку прокуратурами порушено кримінальні справи. Факти корупції було викрито практично у всіх районах Харкова. Найчастіше вимагання хабара пов'язане зі спробою вирішити таким чином питання вступу до навчального закладу, переводу дитини до обраної батьками школи, з наданням підприємцям в оренду приміщень шкільних майстерень тощо [5, с.3].

Заступник начальника Департаменту по боротьбі з економічними злочинами МВС України Л. Скалозуб зазначає, що злочинність у галузі освіти не надає авторитету ні владі, ні поліції; підкреслює, що дану проблему можна подолати не тільки зусиллями правоохоронців, але й за широкої участі громадськості. Створеним у системі Департаменту спеціальним підрозділом для боротьби з хабарництвом тільки у 2004 році було зафіксовано 531 факт отримання хабара викладачами вищих навчальних закладів. 38 таких випадків уже задокументовано протягом січня 2005 року [1, с.28–29].

Отже вищенаведені приклади є підтвердженням тієї правоохоронної діяльності, яка свідчить про вагомую роль спецпідрозділів в забезпеченні реалізації конституційного права людини і громадянина на освіту.

Не менш важливою в діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення конституційного права людини і громадянина на освіту є їх нормотворча діяльність, яка належить до правових форм. Така форма є пріоритетним напрямом функціонування цього правоохоронного органу. Це діяльність Міністерства внутрішніх справ (МВС) України чи його структурних підрозділів, посадових осіб щодо встановлення, зміни, доповнення чи скасування норм права, видання та введення в дію нормативно-правових актів.

В умовах перехідного періоду реформування системи поряд з основним завданням запобігання правопорушень, охорони і забезпечення громадського порядку МВС визначає необхідність забезпечення досліджуваного права, турботи про підростаюче покоління, створення дітям, підліткам, юнацтву належних умов для навчання та відпочинку, а отже забезпечення їх повноцінного розвитку, та визначає цю діяльність як інвестування майбутнього держави [2, с.2]. Підтвердженням є активна нормотворча діяльність МВС у цьому напрямку: Рішення колегії МВС України від 6 лютого 2004 року «Про завдання органів і підрозділів внутрішніх справ з проблем боротьби з корупцією і організованою злочинністю та захист прав людини, що впливають з рішення Всеукраїнської наради при Президенті України 29 січня 2004 р.» та рішення колегії МВС від 9 липня 2004 року «Про забезпечення конституційних прав і свобод людини в діяльності ОВС», розпорядження «Про посилення контролю за організацією та проведенням вступних іспитів до вищих навчальних закладів МВС України».

Правозастосовна форма передбачає діяльність правоохоронних органів у сфері забезпечення досліджуваного права у створенні сприятливих умов для його реалізації. Ця форма діяльності, яка здійснюється в процедурно-процесуальному порядку, має владний характер і пов'язана з індивідуалізацією норм права стосовно конкретних суб'єктів або життєвих випадків в акті застосування норм права (видання диплому про здобуття вищої освіти; накладення дисциплінарного стягнення тощо). Вона полягає у виданні правозастосовних актів, які детальніше конкретизують зміст конституційного права людини і громадянина на освіту, встановлюють підстави, механізм та межі його реалізації.

Виховна форма діяльності правоохоронних органів полягає у створенні відповідних умов для підвищення рівня правосвідомості пересічних громадян, самих працівників, правоохоронних органів створення умов для їх самовиховання, що підвищить реалізацію досліджуваного

права. Так, правоохоронні органи з метою поліпшення профілактичної роботи з учнівською молоддю, покращення взаємодії зі школами та професійно-технічними училищами за кожним навчальним закладом закріпило працівників поліції, які здійснюють правову пропаганду та профілактичну роботу серед учнів, що сприяє підвищенню рівня їх правової культури.

В Україні розширюється мережа спеціалізованих класів юридичної спрямованості загальноосвітніх шкіл, гімназій і ліцеїв. Наприклад, ГУМВС у м. Києві укладено відповідні угоди з шістьма загальноосвітніми школами, в яких створено групи та класи юридичного спрямування. Протягом останніх трьох років вони випустили 433 учні, з яких тільки у вищих навчальних закладах системи МВС навчається 87 осіб.

Юридичною академією МВС укладено 22 угоди про співпрацю з середніми загальноосвітніми навчальними закладами міста Дніпропетровська та області. А Національною академією внутрішніх справ України укладено 12 таких угод про співпрацю з середніми загальноосвітніми закладами не тільки в м. Києві, а й Вінниці, Сумах, Мелітополі, Шостці, Шепетівці, де навчається 324 учні. Аналогічна робота проводиться й іншими освітніми закладами системи Міністерства внутрішніх справ [2, с.4].

Заслуговує на увагу досвід роботи поліції Харківщини, який має унікальне значення для подальшого удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення аналізованого права. Так, у ході трьохрічного українсько-британського експерименту «Втілення в Україні моделі поліцейської діяльності, основаної на підтримці громадськості» були закладені фундаментальні підвалини для створення позитивних стереотипів населення щодо поліції, визначені напрями підвищення ефективності контактів школи та поліції: а) використання більш різноманітних форм роботи в школах, дитячих садках; б) формування у дітей з раннього віку стереотипу правомірної поведінки; в) необхідність введення в поліції посади координатора по роботі зі школами. Експеримент дозволив визначити «слабкі місця» у взаємовідносинах школи з поліцією: а) епізодична взаємодія дільничного інспектора з навчальними закладами, оскільки, по-перше, вона не входить до його функціональних обов'язків, по-друге, він завантажений виконанням завдань, пов'язаних з його професійною діяльністю; б) недостатня підготовленість працівників поліції до роботи з неповнолітніми: відсутність навиків педагогічної роботи, які необхідні для підготовки, проведення профілактичних лекцій та бесід, незнання вікових особливостей неповнолітніх, не володіння формами і методами психологічної роботи, незнання прав дитини [6, с.160–161].

Про необхідність кардинальних зрушень у співпраці поліції з навчальними закладами, громадськістю під час забезпечення конституційного права людини і громадянина на освіту свідчать дані опитування населення в деяких районах Харківської області. В числі перших трьох найважливіших для поліції завдань респонденти зосереджують увагу на забезпеченні роботи з неповнолітніми та молоддю [7, с.7–8].

Підтвердженням того, що МВС для забезпечення реалізації аналізованого права активно використовує організаційну форму діяльності, є шефство Міністерства внутрішніх справ та його підрозділів на місцях над дошкільними та шкільними закладами для дітей-сиріт та інвалідів. Тільки на кінець 2003 року нараховувалось 182 таких заклади. Цим установам надається фінансово-матеріальна допомога, вони забезпечуються продуктами харчування, шкільним приладдям, оргтехнікою [8, с.8].

Вирішення завдання забезпечення аналізованого права залежить не тільки від суто поліцейських заходів. Суттєвого вдосконалення під час забезпечення конституційного права людини і громадянина на освіту потребує організація інформаційного обміну між закладами освіти і науки, службами місцевих державних адміністрацій та кримінальною міліцією у справах дітей стосовно неповнолітніх, які тривалий час не відвідують навчальних закладів.

Вважаємо, що вагому роль у забезпеченні досліджуваного права буде відігравати і муніципальна поліція, положення про яку влітку 2004 року затверджено Постановою Кабінету Міністрів України [9]. Необхідність функціонування такої поліції ще до нормативно-правового оформлення була підтверджена самим життям. Так, у 1998 р. згідно зі спільним рішенням районної Ради народних депутатів Жовтневого району м. Дніпра та керівництва Жовтневого районного відділу внутрішніх справ Дніпропетровського міського управління внутрішніх справ УМВС України в Дніпропетровській області, у штатну структуру районного відділу було введено відділення з охорони громадського порядку в загальноосвітніх середніх навчальних закладах вищевказаного району (за аналогією функціонування відповідних поліцейських служб у США, штат Техас). Завданнями відділення було визначено: а) проведення профілактичної роботи, направленої на попередження, виявлення і усунення причин, які сприяють бродяжництву, вчинення неповнолітніми злочинів, невідвідуванню шкільних занять; б) створення умов для безперешкодної реалізації конституційного права людини і громадянина на здобуття повної загальної середньої освіти шляхом забезпечення безпеки і правопорядку в ході навчального процесу, зміцнення законності в шкільних закладах серед учнів, адміністрацій шкіл, учителів та батьків; в) здійснення правової пропаганди чинного законодавства; г) проведення профілактичних заходів у мікрорайонах, закріплених за школами, направлених на попередження злочинності і бездоглядності серед неповнолітніх, виявлення і розкриття злочинів, вчинених ними.

Отже із вищевикладеного слідує, що діяльність поліції щодо забезпечення конституційного права людини і громадянина на освіту має зовнішню і внутрішню сторону. Зовнішня складається із чотирьох напрямів: 1) профілактична діяльність; 2) діяльність щодо охорони аналізованого права; 3) щодо своєчасного притягнення батьків та осіб, що їх замінюють, у разі не виконання ними своїх обов'язків, злісного ухилення від виховання дітей до відповідальності; 4) щодо своєчасного і можливого повного відновлення порушеного права на освіту, неухильного дотримання особою виконання покладених обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брусилова Л. Соблазнили кассира студенческие деньги. *Голос України*. 2003. 221 (3221). 21 ноября. С.10.
2. Сахно Ю., Білоконь М. Діти – наше майбутнє... Чи розуміємо ми це? *Міліція України*. 2004. № 3. С. 2–4.
3. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №34. Ст. 266.
4. Сидоренко О. Хабарників виводять із-за кафедри. *Міліція України*. 2004. №1. С. 12.
5. Вівіан Н. На освітянській ниві колосяться хабарі. *Іменем Закону*. 2004. №12 (5400). 26 березня – 1 квітня. С. 3.
6. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Х.: Нац. ун-т внутр. дел, 2003. 288 с.
7. Московец В.І. Аналіз стану взаємовідносин населення і міліції та програма їх забезпечення (на прикладі Солоніцевського відділу міліції Дергачівського РВ Управління МВС України в Харківській області). Харків, 2001. 38 с.
8. Нечипоренко Л. Не залишити дитину на узбіччі. *Міліція України*. 2003. № 12. С. 8.
9. Про затвердження Положення про місцеву міліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 року № 1013. *Офіційний вісник України*. 2004. № 32. Ст. 2140.

REFERENCES

1. Brusilova, L. (2003), "Student money lured a cashier", *Golos Ukrainy*, 221 (3221), p. 10.
2. Sakhno, Yu., Bilokon, M. (2004), Children are our future... Do we understand it? *Militsiia Ukrainy*, no. 3, pp. 2–4.
3. (1995), "On Fight against Corruption": the Law of Ukraine dated October 5, 1995 No 356/95-BP, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 34, Art. 266.
4. Sydorenko, O. (2004), "Bribe takers are pulled out of platform", *Militsiia Ukrainy*, No. 1, p. 12.
5. Vivian, N. (2004), "Bribes are waving on educational fields", *Imenem Zakonu*, no. 12 (5400), p. 3.
6. (2003), *Vzaimodeystvie militsii i naseleniya: k itogam khar'kovskogo eksperimenta* [Cooperation of police and population: to the final results of Kharkov experiment], Kharkov: National University of Internal Affairs.
7. Moskovets, V.I. (2001), *Analiz stanu vzaiemovidnosyn naseleння i militsii ta prohrama yikh zabezpechennia (na prykladi Solonitsevskoho viddilu militsii Derhachivskoho RV Upravlinnia MVS Ukrainy v Kharkivskii oblasti)* [Analysis of the relationship between the population and police and the program of their provision (exemplified by Solonitsev Police Department of Dergachivsk District Office of the Department of the Ministry of Internal Affairs in Kharkiv region)], Kharkiv, pp. 38.
8. Nechyporenko, L. (2003), "Don't leave a child by the side of the road", *Militsiia Ukrainy*, no. 12, p. 8.
9. (2004), "On Approval of Local Police Provision": the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 10, 2014 No 1013, *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no. 32, Art. 2140.